

CZU: 347.13

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4011859>

PARTICULARITĂȚILE PROCEDURII DE CONSTATARE A FAPTELOR CARE AU VALOARE JURIDICĂ

Igor COBAN, Dionis BRÎNZĂ

Universitatea de Stat de Moldova

Constatarea faptelor care au valoare juridică reprezintă o categorie de cauze examinate în ordinea procedurii speciale, care are drept scop apărarea intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice. Art.281 alin.(2) CPC RM prevede faptele care pot fi constatate de către instanța de judecată, însă această normă nu prevede o listă exhaustivă, ci mai degrabă una exemplificativă. Astfel, instanțele de judecată pot constata și alte fapte decât cele prevăzute la art.281 alin.(2) CPC RM. Pentru a putea fi constat de către instanța de judecată, faptul care are valoare juridică trebuie să întrunească condițiile prevăzute la art.282 alin.(1) CPC RM.

De menționat că examinarea cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică este incompatibilă cu existența vreunui litigiu de drept care ține de competența instanțelor de judecată. În cazul constatării litigiului ce ține de competența instanțelor judecătorești, instanța va scoate cererea de pe rol și, obligatoriu, va explica participanților dreptul lor de a soluționa litigiul în procedură de acțiune civilă la instanța competentă.

Procedura de examinare a cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică nu este prevăzută direct în CPC RM, aceasta urmează a fi dedusă atât din regulile generale ale procedurii civile, cât și din specificul cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică.

Cuvinte-cheie: constatarea faptelor care au valoare juridică, procedură specială, interes legitim, petiționar, persoană interesată, lipsa litigiului, fapt juridic.

PECULIARITIES OF THE PROCEDURE FOR DETERMINATION OF FACTS WITH LEGAL VALUE

The determination of the facts which have legal value is a category of cases examined in the order of the special procedure, which aims to defend the legitimate interests of natural and legal persons. Article nr.281 paragraph (2) of the CPC RM provides the facts that can be determination by the court, but this rule does not provide an exhaustive list but rather an exemplary list. Thus, the courts can find facts other than those provided in art.281 paragraphs (2) of the CPC RM. In order to be determinates by the court, the fact that it has legal value must meet the conditions provided in art. 282 paragraphs (1) to the CPC RM.

It is important to mention that examining the causes of finding the facts that have legal value is incompatible with the existence of any legal dispute that falls within the jurisdiction of the courts. In the event of finding the dispute that falls within the jurisdiction of the courts, the court will dismiss the request for what role, and obligatorily explain to the participants about their right to settle the litigation in the civil action procedure at the competent court.

The procedure for examining the cases of finding the facts that have legal value is not provided directly in the CPC RM, it will be deduced both from the general rules of the civil procedure and from the specific causes of finding the facts that have legal value.

Keywords: determination of the facts which have legal value, the special procedure, legitimate interest, petitioner, interested person, lack of litigation, legal fact.

Introducere

Nu toate adresările în instanța de judecată au la bază un litigiu. În unele cazuri persoanele interesate pot să-și apere în judecată drepturile subiective incontestabile, în cazurile în care persoanele date nu le pot realiza fără confirmarea acestora în ordine judecătorească [1]. Această confirmare este posibilă prin intermediul **procedurii speciale** care este prevăzută în Titlul II, Capitolul XXIII, din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

Cea mai răspândită categorie de cauze a procedurii speciale este **constatarea faptelor care au valoare juridică**. Apărarea interesului legal al persoanelor pe calea constatării faptelor care au valoare juridică este îndreptată spre îndeplinirea, dobândirea, modificarea sau stingerea drepturilor în viitor. Constatarea faptelor care au valoare juridică permite persoanelor fizice și juridice să înregistreze drepturile personale și patrimoniale care, potrivit legii, apar din anumite fapte.

Examinarea de către instanțele de judecată a cazurilor de constatare a faptelor care au valoare juridică reprezintă justiția, care contribuie la nașterea, la modificarea sau la stingerea a numeroase drepturi subiective și interese legitime ale cetățenilor și organizațiilor. Constatarea faptelor care au valoare juridică ajută îndeosebi cetățenii în realizarea unor importante drepturi constituționale, cum ar fi dreptul la pensie, dreptul la moștenire, dreptul la despăgubiri în caz de dizabilitate și de pierdere a susținătorului familiei etc. [2].

Constatarea faptelor care au valoare juridică poate fi definită ca stabilirea acelor cauze examinate în ordinea procedurii speciale, prin care instanța de judecată constată faptele de care depinde apariția, modificarea sau încetarea drepturilor personale sau patrimoniale ale persoanelor fizice sau juridice, dacă aceste fapte nu sunt legate de soluționarea unui litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești și dacă petiționarul nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită.

Lista faptelor care au valoare juridică și pot fi constatate de către instanța judecătorească sunt prevăzute la alin.(2) art.281 CPC RM, acestea fiind:

- a. raporturile de rudenie;
- b. întreținerea persoanei;
- c. înregistrarea nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului;
- d. recunoașterea paternității;
- e. decesul la o anumită dată și în anumite împrejurări;
- f. acceptarea unei succesiuni și locul ei de deschidere;
- g. producerea unui accident;
- h. posesiunea, folosința și dispoziția unui bun imobil în drept de proprietate;
- i. apartenența documentelor constatatoare de drepturi (cu excepția documentelor militare, buletinului de identitate, pașaportului și a certificatelor eliberate de organele de stare civilă) la o persoană al cărei nume indicat în document nu coincide cu numele din certificatul de naștere, buletinul de identitate sau din pașaport;
- j. concubinajul, în cazurile stabilite de lege;
- k. faptul represiunii politice;
- l. detențiunea în lagărele de concentrare (ghetouri);
- m. răspândirea informației care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională dacă autorul informației nu este cunoscut;
- n. alte fapte cu valoare juridică.

După cum putem observa, la lit.n) alin.(2) art.281 CPC RM se prevede că *instanța de judecată poate constata și alte fapte cu valoare juridică*. Astfel, la alin.(2) art.281 CPC RM nu este prevăzută o listă exhaustivă a faptelor care au valoare juridică, ci doar una exemplificativă, deoarece nu ar fi posibilă identificarea tuturor faptelor care au valoare juridică; mai mult ca atât, aceasta ar fi inutil. Dat fiind faptul că relațiile sociale sunt într-o continuă modificare, legislația statului se acomodează la necesitățile societății.

Condițiile de constatare a faptelor cu valoare juridică

Pentru ca instanța judecătorească să examineze în ordinea procedurii speciale cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică este necesar ca acestea să întrunească condițiile obligatorii prevăzute exhaustiv de lege.

Potrivit alin.(1) art.282 CPC RM, instanța judecătorească constată faptul cu valoare juridică în cazul în care:

- 1) *acesta generează, în virtutea legii, următoarele efecte juridice: apariția, modificarea sau încetarea unor drepturi personale sau patrimoniale ale petiționarului;*
- 2) *petiționarul nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită;*
- 3) *constatarea faptului nu este legată de soluționarea unui litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești.*

Condițiile sus-menționate sunt obligatorii pentru a fi întrunite, iar neîntrunirea uneia dintre aceste condiții duce la imposibilitatea constatării faptului.

Referitor la **prima condiție** dintre cele menționate *supra*, ea prevede că faptul care urmează a fi constatat trebuie obligatoriu să genereze următoarele efecte juridice:

- Apariția drepturilor personale sau patrimoniale ale petiționarului (spre exemplu, constatarea raportului de rudenie, și anume: cele legate de paternitate sau maternitate generează apariția dreptului persoanelor stabilite de lege la pensia de urmaș sau a dreptului la moștenire);

- Modificarea unor drepturi personale sau patrimoniale ale petiționarului (spre exemplu, constatarea raportului de rudenie legate de paternitate: în cazul în care tatăl a murit, după ce instanța va constata paternitatea, petiționarul va putea cere o parte corespunzătoare din patrimoniul succesoral);

- Încetarea unor drepturi personale sau patrimoniale ale petiționarului (spre exemplu, constatarea înregistrării divorțului generează încetarea dreptului la pensia de întreținere a soțului).

Potrivit lit.a) alin.(1) art.282 CPC RM, faptul care urmează a fi constatat de către instanța de judecată trebuie să genereze, în virtutea legii, efecte juridice, și anume: apariția, modificarea sau încetarea unor drepturi personale și/sau patrimoniale ale petiționarului. În caz contrar instanța de judecată urmează să respingă cererea de constatare a faptului care are valoare juridică.

Îndeplinirea acestei condiții se determină în corespundere cu scopul indicat de petiționar pentru constatarea faptului, necesitând și analiza normei juridice materiale în baza căreia apar, se modifică sau încetează drepturile personale și/sau patrimoniale ale petiționarului.

Astfel, petiționarul trebuie să indice scopul solicitării privind constatarea faptului de către instanța de judecată, cum ar fi: primirea pensiei de întreținere, obținerea calității de moștenitor etc. Indicarea scopului respectiv este și o cerință obligatorie a cererii de constatare a faptului care are valoare juridică. De menționat că examinarea cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică nu este posibilă dacă petiționarul în genere nu indică un careva scop al constatării faptului solicitat. În astfel de cazuri judecătorul urmează să nu dea curs cererii și să informeze petiționarul despre necesitatea indicării scopului solicitării privind constatarea faptului. La fel nu poate fi constatat faptul în situațiile în care constatarea lui este îndreptată spre atingerea unui rezultat care nu generează efecte juridice (spre exemplu: pentru întocmirea arborelui genealogic, în scopuri științifice etc.).

În dependență de scopul solicitat, necesită a fi analizată norma juridică materială în virtutea căreia urmează a fi realizat acest scop. Astfel, dacă norma juridică materială nu prevede posibilitatea realizării scopului solicitat de către petiționar în cerere, adică nu prevede posibilitatea apariției, modificării sau încetării drepturilor personale sau patrimoniale ale petiționarului, instanța de judecată urmează să respingă cererea de constatare a faptelor care au valoare juridică.

Cât privește cea de-a doua condiție, aceasta prevede că petiționarul este în imposibilitate de a obține sau de a restabili documentele care certifică faptul juridic a cărui constatare o solicită prin căi extrajudiciare. După cum s-a afirmat în literatura de specialitate, imposibilitatea restabilirii documentelor pierdute în ordine extrajudiciară obligatoriu se indică în cerere [3].

Astfel, petiționarul este obligat ca înainte de a se adresa în instanța de judecată să depună tot efortul și să încerce constatarea faptului solicitat prin alte căi decât cea judiciară. Constatarea faptului de către instanța de judecată este ultima soluție pentru constatarea faptului de care legea leagă apariția, modificarea sau stingera drepturilor patrimoniale sau personale ale persoanelor fizice sau juridice.

Însă, ce se va întâmpla atunci când judecătorul, la faza intentării procesului civil, stabilește că petiționarul are o altă posibilitate de a obține documentul care certifică faptul juridic a cărui constatare o solicită?

Codul de procedură civilă nu dă răspuns la această întrebare, el nu prevede expres nicio soluție, aceasta fiind o lacună a legislației procesual civile.

O soluție în această problemă ne oferă Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată, nr.4 din 07.07.2008, care prevede că în cazul în care legea prevede o altă ordine de constatare a faptului cu valoare juridică (extrajudiciară), instanța judecătorească, în conformitate cu prevederile art.169 alin.(1) lit.a) Cod de procedură civilă, refuză să primească cererea [4]. Pe lângă aceasta, în încheiere judecătorească este obligat să-i explice petiționarului că acesta poate să obțină documentul pe cale extrajudiciară.

Prin urmare, conducându-ne de această logică, dacă instanța de judecată constată după intentarea procesului că petiționarul are o altă posibilitate de a obține documentul care certifică faptul juridic a cărui constatare o solicită, trebuie să înceteze procesul și să-i explice petiționarului că el trebuie să obțină sau să restabilească documentele care certifică faptul solicitat pe cale extrajudiciară.

Însă, în acest sens apare o întrebare logică, și anume: dacă judecătorul va refuza primirea cererii, iar după parcurgerea ordinii extrajudiciare prevăzute de lege petiționarul nu a obținut sau nu a restabilit documentele care certifică faptul solicitat, el va putea sau nu va putea să se adreseze repetat în instanța de judecată, deoarece refuzul primirii cererii împiedică adresarea repetată în judecată a aceluiași petiționar pentru constatarea aceluiași fapt având aceleași temeiuri? Curtea Supremă de Justiție nu a ținut cont de o astfel de situație, fapt ce poate genera neconcordanță în practica judiciară.

În practică se întâlnesc și situații când instanța de judecată nu a încetat procesul, dar a scos cererea de pe rol, motivând că petiționarul nu a respectat calea prealabilă. Spre exemplu: *Petiționara cere constatarea raportului de rudenie între ea și străbunica sa, constatarea înregistrării decesului străbunicii sale, precum și constatarea faptului acceptării succesiunii. În motivarea cererii petiționara a indicat că în 1972 s-a produs un incendiu în casa unde locuia, în urma căruia multe documente au ars, printre care și documentele ce certifică rudenia.*

În proces a fost atras Organul de Stare Civilă Râșcani ca persoană interesată, care a solicitat scoaterea cererii de pe rol pe motiv că petiționara nu a respectat procedura prealabilă; or, petiționara trebuia mai întâi să se adreseze organului de stare civilă pentru reconstituirea actelor de stare civilă arse în incendiul din 1972.

Prin urmare, instanța a scos cererea de pe rol, motivându-se prin faptul că petiționara nu a respectat procedura prealabilă [5].

Considerăm că lacuna sus-menționată a fost remediată de către legiuitor la data de 01.06.2018, când a intrat în vigoare Legea nr.17 din 05.04.2018 [6] prin care a fost modificat Codul de procedură civilă. Prin această lege a fost modificată lit.c) alin.(1) art.284 CPC RM având următorul conținut „probele care confirmă faptul și care adevăresc imposibilitatea obținerii documentelor necesare sau reconstituirii pe cale extrajudiciară a documentelor pierdute, **confirmând respectarea procedurii prealabile în cazurile stabilite de lege**”. Prin urmare, legiuitorul ne dă de înțeles că ordinea extrajudiciară prevăzută de lege pentru obținerea sau restabilirea documentelor care ar certifica faptul solicitat este o cale prealabilă pe care petiționarul trebuie să o parcurgă. Prin urmare, în cazul în care judecătorul, la faza intentării procesului civil, stabilește că petiționarul are o altă posibilitate de a obține documentul care certifică faptul juridic a cărui constatare o solicită, trebuie să restituie cererea în baza lit.a) alin.(1) art.170 CPC RM. Iar la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare și la faza dezbaterilor judiciare, instanța de judecată urmează să scoată cererea de pe rol în baza art.267 lit.a) CPC RM.

Reieșind din faptul că legislația procesual civilă nu prevede o soluție expresă a acestei probleme și, mai mult ca atât, că această problemă ar putea avea două soluții diferite care pot duce judecătorii în eroare, Curtea Supremă de Justiție ar trebui să facă modificări în Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție nr.4 din 07.07.2008 și să prezinte o singură soluție pentru această problemă, argumentând-o.

În ce ne privește, suntem de părere că judecătorul trebuie să restituie cererea în baza lit.a) alin.(1) art.170 CPC RM, pe motiv că nu s-a respectat procedura prealabilă. Totodată, considerăm că ordinea extrajudiciară stabilită de lege pentru obținerea sau restabilirea documentelor care ar certifica faptul solicitat este o cale prealabilă pe care petiționarul trebuie să o parcurgă.

Aceeași soluție este indicată și de Plenul CSJ prin Hotărârea Plenumului CSJ privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată, nr.4 din 07.07.2008 (pct.9).

Cea de-a **treia condiție** prevede lipsa litigiului de drept ce ține de competența instanței judecătorești, legat de constatarea faptului solicitat. Astfel, esențial pentru întrunirea acestei condiții este lipsa vreunui litigiu de drept, litigiu a cărui soluționare este de competența instanțelor de judecată.

Prin urmare, în conformitate cu art.282 alin.(1) lit.c) CPC RM coroborat cu art.280 alin.(3) CPC RM, în cazul în care există un litigiu de drept care ține de competența instanței de judecată, judecătorul trebuie, la faza intentării procesului civil, să restituie cererea, iar la faza pregătirii cauzei pentru dezbaterile judiciare și la faza dezbaterilor judiciare să scoată cererea de pe rol. În cazul existenței unui litigiu de drept ce ține de competența instanțelor de judecată, judecătorul și, respectiv, instanța de judecată, pe lângă restituirea cererii sau scoaterii cererii de pe rol printr-o încheiere, sunt obligați să explice petiționarului și persoanelor interesate dreptul lor de a soluționa litigiul în procedură de acțiune civilă la instanța competentă.

La alin.(2) art.282 CPC RM se prevede că dacă, în cadrul examinării cauzei de constatare a unui fapt cu valoare juridică, apare un litigiu de drept care nu ține de competența instanțelor judecătorești, instanța examinează cererea de constatare a acestui fapt în procedură specială.

Astfel, în cazul în care există un litigiu de drept care nu ține de competența instanței de judecată, ci de competența altui organ, judecătorul trebuie să primească cererea, să o pună pe rol și să examineze cererea de constatare a faptului care are valoare juridică în procedură specială.

Competența instanțelor de judecată la examinarea cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică

Potrivit regulilor generale, constatarea faptelor de care legea leagă apariția, modificarea sau încetarea drepturilor personale sau patrimoniale ale cetățenilor are loc pe cale administrativă (extrajudiciară).

Însă, în cazuri excepționale, când faptul, de a cărui constatare legea leagă apariția, modificarea sau încetarea drepturilor personale sau patrimoniale ale persoanelor fizice sau juridice, nu poate fi constatat pe cale administrativă din cauza că împuternicirile organelor administrative nu le permit aceasta sau din cauza existenței unor piedici obiective care fac imposibilă constatarea faptului pe cale administrativă, faptul poate fi constatat de către instanța de judecată.

Conform art.33 alin.(1) CPC RM, *instanțele judecătorești judecă toate cauzele civile cu participarea persoanelor fizice, persoanelor juridice și autorităților publice privind apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime încălcate sau contestate, cauze pentru care legea nu prevede competența altor organe.*

Iar potrivit art.33¹ CPC RM, *judecătorii examinează și soluționează în fond toate cauzele civile, dacă legea nu prevede altfel.*

Reieșind din prevederile legale sus-citate, coroborate cu art.280 alin.(1) CPC RM, rezultă că judecătorii sunt competente să examineze și să soluționeze în fond cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică.

Competența teritorială în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică este prevăzută la art.283 CPC RM, care prevede: „*Cererile de constatare a faptelor cu valoare juridică se depun la instanța judecătorească de la domiciliul sau sediul petiționarului ori de la sediul organului de stare civilă în a cărui posesie s-a aflat actul până la pierderea sau distrugerea acestuia, cu excepția cererii de constatare a faptului de posesiune, folosință și dispoziție a unui bun imobil în drept de proprietate, care se depun la instanța de la locul de aflare a bunului*”.

Din aceste prevederi rezultă că sunt competente să constate faptele care au valoare juridică instanțele judecătorești:

- 1) de la domiciliul sau sediul petiționarului;
- 2) de la sediul organului de stare civilă în a cărui posesie s-a aflat actul până la pierderea sau distrugerea acestuia;
- 3) de la locul de aflare a bunului imobil (*în cazul de constatare a faptului de posesiune, folosință și dispoziție a unui bun imobil în drept de proprietate*).

După cum observăm, petiționarul poate depune cererea de constatare a faptului la instanța de la sediul sau domiciliul său, ceea ce reprezintă una dintre diferențele procedurii în acțiune civilă de procedura specială. În procedura contencioasă cererea de chemare în judecată se depune, de regulă, la sediul sau domiciliul pârâtului, însă din cauza că în procedura specială nu există reclamant și pârât ci doar petiționar, cererea se depune la sediul sau domiciliul acestuia.

Pe lângă instanța de judecată de la domiciliu, petiționarul poate să depună cererea de constatare a faptului care are valoare juridică și la instanța de judecată de la sediul organului de stare civilă în a cărui posesie s-a aflat actul până la pierderea sau distrugerea acestuia.

Astfel, observăm că legiuitorul a prevăzut posibilitatea petiționarului de a alege unde să depună cererea de constatare a faptului care are valoare juridică – fie la domiciliul sau sediul său sau la sediul organului de stare civilă în a cărui posesie s-a aflat actul până la pierderea sau distrugerea acestuia. Prin urmare, suntem în prezența competenței teritoriale alternative.

Pe lângă regula generală a competenței teritoriale în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică este și competența jurisdicțională teritorială excepțională. Astfel, în cazul constatării faptului de posesiune, folosință și dispoziție a unui bun imobil în drept de proprietate, cererea se depune la instanța de judecată de la locul aflării bunului imobil.

Participanții la cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică

Procedura specială are mai multe particularități. Una dintre caracteristicile specifice ale procedurii speciale o constituie participanții acesteia la procedura specială. La alin.(2) art.280 CPC RM sunt specificați

participanții cauzelor judecate în ordinea procedurii speciale, și anume: petiționarul, persoanele interesate, precum și autoritățile publice conform art.74 CPC RM. După cum putem observa, legiuitorul utilizează termeni ca „petiționar” sau „persoane interesate”, aceasta în primul rând în scopul de a diferenția participanții la procedura specială de participanții la procedurile contencioase (acțiunea civilă și contenciosul administrativ). Diferențe există și între statutul participanților la procedura specială și cel al participanților la procedurile contencioase.

Participanții menționați la art.280 alin.(2) CPC RM sunt caracteristici și cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică.

Petiționarul. Dreptul de a se adresa în instanța de judecată cu cererea de constatare a faptului care are valoare juridică face parte din dreptul de acces la justiție ce este prevăzut atât la art.20 din Constituția Republicii Moldova, cât și la art.5 CPC RM.

În doctrina de specialitate s-a conturat ideea că în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică scopul este de a revendica apărarea interesului legitim al persoanelor; astfel, are dreptul să se adrese în instanța de judecată pentru constatarea faptului care are valoare juridică doar persoana care are un interes legitim [7].

În cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică, petiționarul reprezintă figura principală. Petiționarului îi este caracteristic faptul că el reprezintă inițiatorul procesului prin adresarea în instanța de judecată cu „rugămintea” de constatare a faptului de care depinde apariția, modificarea sau încetarea dreptului în scopul apărării interesului său legitim.

Făcând o comparație cu participanții la procedurile contencioase, constatăm că petiționarul se aseamănă cel mai mult cu reclamantul, principalele asemănări fiind că atât petiționarul, cât și reclamantul: intentează procesul în instanța de judecată; ambii au solicitări către instanța de judecată; ambii au dreptul să modifice obiectul cauzei etc. Cu toate acestea, datorită specificului procedurii speciale petiționarul are mai puține drepturi decât reclamantul. Astfel, spre deosebire de reclamant, petiționarul nu are așa drept ca încheierea tranzacției, precum și alte drepturi care sunt specifice procedurilor contencioase.

Cauza de constatare a faptelor care au valoare juridică poate fi intentată în instanța de judecată și de către alți participanți împuterniciți prin lege. Astfel, potrivit art.73 alin.(1) CPC RM, *în cazurile prevăzute de lege, autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice pot adresa în judecată acțiune (cerere) în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane, la cererea acestora, sau în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane fizice.* Astfel, legislația în vigoare permite unor autorități publice, organizații sau persoane să intenteze în interesele altor persoane cauze în constatarea faptelor care au valoare juridică. Acestea pot fi organele de administrare publică, organizațiile cooperatiste și obștești și cetățeni aparte. De menționat că aceste autorități publice, organizații sau persoane au dreptul să intenteze procesul în interesele altor persoane dacă legea expres prevede acest drept.

În același rând, subliniem că persoanele indicate la art.73 CPC RM nu sunt petiționari; petiționar este persoana în interesul căruia aceste persoane înaintează cererea de constatare a faptului care are valoare juridică. Or, petiționar este persoana drepturile căreia depind de constatarea faptului solicitat.

Considerăm că participanții prevăzuți la art.73 CPC RM sunt o categorie aparte de participanți la cauzele examinate în ordinea procedurii speciale.

Reieșind din cele menționate mai sus, propunem, cu titlul *de lege ferenda*, ca dispoziția de la alin.(2) art.280 CTC RM să aibă următorul conținut: *„În procedură specială, instanța examinează cauzele cu participarea petiționarului, persoanelor interesate, participanților prevăzuți la art.73, precum și a autorităților publice conform art.74”.*

Luând în calcul cele expuse, menționăm că **petiționarul în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică este persoana fizică sau juridică participant în procesul civil care are un interes legitim și la cererea căreia se intentează cauza în procedură specială întru constatarea faptului de care legea leagă apariția, modificarea sau încetarea drepturilor sale personale sau patrimoniale.**

Persoana interesată. Codul de procedură civilă atribuie la categoria de participanții la cauzele judecate în ordinea procedurii speciale și persoanele interesate. Însă, legislația procesual civilă nu prevede expres nici definiția persoanei interesate, nici ce drepturi și obligații are ea.

În literatura de specialitate s-a afirmat că sunt mai multe categorii de persoane interesate. V.Crețu, savant cu renume în domeniul procedurii speciale [8], este de părere că sunt trei categorii de persoane interesate, și anume:

- a) autoritățile publice, organizațiile și persoanele fizice prevăzute la art.73 CPC RM;
- b) autoritățile publice conform art.74 CPC RM;
- c) persoanele interesate care intervin după intentarea procesului.

Considerăm că doar persoanele din cea de-a treia categorie, enunțată mai sus, reprezintă persoana interesată ca participant la cauzele examinate în ordinea procedurii speciale.

Persoanele interesate sunt acele persoane care intervin în proces după intentarea lui și ale căror drepturi și obligații pot fi afectate de hotărârea judecătorească pe cauza dată. Aceste persoane pot interveni în proces din propria inițiativă (înaintând o cerere în instanța care judecă cauza), din inițiativa instanței de judecată sau a altui participant (spre exemplu, la cererea petiționarului sau a altei persoane interesate care deja este atrasă în proces).

Persoanele interesate fiind participanți la procesul civil au drepturile și obligațiile prevăzute în art.56 CPC RM. Astfel, persoana interesată are următoarele drepturi: să ia cunoștință de materialele dosarului, să facă extrase și copii de pe ele, să solicite recuzări, să prezinte probe și să participe la cercetarea lor, să pună întrebări altor participanți la proces, martorilor, experților și specialiștilor, să formuleze cereri, să reclame probe, să dea instanței explicații orale și scrise, să expună argumente și considerente asupra problemelor care apar în debaterile judiciare, să înainteze obiecții împotriva demersurilor, argumentelor și considerentelor celorlalți participanți, să atace actele judiciare și să-și exercite toate drepturile procedurale acordate de legislația procedurală civilă.

Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată, nr.4 din 07.07.2008, prevede că, în dependență de scopul pentru care este necesară constatarea faptului care are valoare juridică, la persoanele interesate pot fi, în special, atribuite:

a) persoanele (cetățeni, organizații) drepturile cărora pot fi afectate în legătură cu constatarea unui fapt, de exemplu: alți succesori (art.1500, 1450, 1505, 1515 CC RM), alți cetățeni care au dreptul la pensie sau la recuperarea daunei în cazul morții întreținătorului;

b) organele și instanțele în care petiționarul are intenție să folosească hotărârea instanței judecătorești despre constatarea unui fapt, de exemplu: organele din domeniul muncii și protecției sociale, organizațiile de asigurare, persoanele obligate să recupereze dauna cauzată prin vătămarea sănătății sau moartea întreținătorului etc. [9].

Din cele enunțate rezultă că **persoana interesată este acea persoană fizică sau juridică care participă în cauzele examinate în ordinea procedurii speciale și ale cărei drepturi, obligații și interese ocrotite de lege pot fi afectate de hotărârea judecătorească adoptată pe cauza dată sau organele și instanțele în care petiționarul are intenție să folosească hotărârea judecătorească privind constatarea faptului cu valoare juridică.**

Autoritățile publice atrase pentru a depune concluzii (art.74 CPC RM). Potrivit art.280 alin.(2) CPC RM, sunt participanți la procedura specială și, respectiv, la cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică autoritățile publice conform art.74.

În cazurile în care legea prevede posibilitatea autorităților publice de a depune concluzii într-un proces deja intentat, acestea, din inițiativă proprie, la cererea participanților la proces sau din oficiul instanței de judecată, pot interveni în proces pentru a depune concluzii în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică în vederea apărării intereselor legitime ale persoanelor.

Particularitățile realizării fazelor procesului civil la examinarea în prima instanță a cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică

Intentarea procesului. Intentarea procesului civil reprezintă prima fază a procesului civil. Potrivit art.7 alin(1) CPC RM, *instanța judecătorească intenționează procesul civil la cererea persoanei care revendică apărarea unui drept al său încălcat sau contestat, libertății ori a unui interes legitim.* În ceea ce privește cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică, lucrurile puțin diferă, din simplul motiv că în aceste tipuri de cauze nu se solicită apărarea unui drept contestat sau încălcat de către o persoană fizică sau juridică (inclusiv organizație sau organ al statului), ci se solicită constatarea unui fapt de care depinde apariția, modificarea sau stingerea unui drept personal sau patrimonial. Prin urmare, se poate afirma că *instanțele judecătorești intenționează procesul civil în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică la cererea oricărei persoane, drepturile și obligațiile căreia depind de constatarea faptului indicat.*

Instanța de judecată **intentează procesul civil în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică**, la cererea petiționarului.

Forma de adresare în instanța de judecată în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică este **cererea**. Cererea se depune în instanța de judecată doar în formă scrisă și trebuie semnată de către petiționar sau de către reprezentantul acestuia.

Cererea în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică trebuie să corespundă prevederilor art.166 și 167 CPC RM. Însă, conținutul cererii de constatare a faptelor care au valoare juridică se diferențiază de cererea de chemare în judecată. Nu toate cerințele prevăzute în art.166 CPC RM trebuie să se regăsească în cererea de constatare a faptelor care au valoare juridică.

Reieșind din coroborarea prevederilor art.166 cu ale art.284 CPC RM, precum și din esența cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică, în cerere trebuie să se indice:

1. instanța căreia îi este adresată;
2. numele sau denumirea petiționarului, precum și atributele de identitate (prevăzute la art.166 alin.(2) lit.b));
3. numărul de telefon, numărul de fax, poșta electronică sau alte date de contact ale petiționarului;
4. numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, numărul de fax, poșta electronică sau alte date de contact ale reprezentantului petiționarului (în cazul în care petiționarul este asistat de un reprezentant);
5. numele sau denumirea persoanei interesate, domiciliul sau sediul ei;
6. faptul a cărui constatare se solicită și scopul solicitării;
7. circumstanțele de fapt și de drept pe care petiționarul își întemeiază solicitările;
8. cauza imposibilității de a obține documentele convenite sau de a le reconstitui pe cele pierdute;
9. probele care confirmă faptul și care adevăresc imposibilitatea obținerii documentelor necesare sau reconstituirii pe cale extrajudiciară a documentelor pierdute, confirmând respectarea procedurii prealabile în cazurile stabilite de lege.

La cerere trebuie să fie anexate documentele specificate la art.167 CPC RM, desigur, cu luarea în considerare a specificului cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică.

După cum rezultă din art.284 CPC RM, petiționarul trebuie să prezinte două tipuri de probe, și anume:

- 1) probe care confirmă faptul solicitat;
- 2) probe care confirmă imposibilitatea obținerii sau reconstituirii documentelor pe cale extrajudiciară.

Reieșind din coroborarea art.169 CPC RM cu art.282 CPC RM, instanța **va refuza intentarea procesului** dacă:

1. cererea de constatare a faptului care are valoare juridică nu urmează a fi judecată în instanța judecătorească în procedură civilă (art.169 alin(1) lit.a) CPC RM). Spre exemplu, legislația prevede o altă ordine (extrajudiciară) de constatare a faptului solicitat;
2. există o hotărâre judecătorească irevocabilă care atestă existența sau inexistența faptului pe care petiționarul cere a fi constatat (art.169 alin.(1) lit.(b) CPC RM);
3. aceasta este depusă de un organ, organizație sau o persoană în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unei alte persoane fără ca Codul de procedură civilă sau o altă lege să le delege dreptul adresării în judecată în acest scop (art.169 alin.(1) lit.(c) CPC RM). Spre exemplu, autoritatea publică locală depune cerere de constatare a faptului raporturilor de rudenie între persoane;
4. petiționarul deține un document care confirmă faptul solicitat (art.282 alin.(1) lit.(a) CPC RM). Spre exemplu, petiționarul solicită constatarea faptului recunoașterii paternității, însă el deja deține certificat de naștere în care la rubrica „tată” este indicat numele persoanei a cărei paternitate petiționarul solicită a fi constatată.

Refuzul judecătorului de a primi cererea de constatare a faptului care are valoare juridică exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași petiționar pentru constatarea aceluiași fapt, cu același obiect și aceleași temeuri.

Iar potrivit art.170 CPC RM în coroborare cu art.280 alin.(3) CPC RM, judecătorul restituie cererea de constatare a faptelor care au valoare juridică dacă:

1. judecătorul va constata un litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești (art.280 alin.(3) CPC RM);
2. instanța nu este competentă să judece cauza (art.170 alin.(1) lit.b) CPC RM). Spre exemplu, petiționarul a încălcat competența jurisdicțională teritorială;

3. cererea este depusă de o persoană care nu are capacitate de exercițiu al drepturilor procesual civile (art.170 alin.(1) lit.c) CPC RM). Spre exemplu, în privința persoanei care a depus cererea de constatare a faptului care are valoare juridică a fost instituită o măsură de ocrotire sub formă de tutelă, sau persoana care a depus cererea de constatare a faptului care are valoare juridică este minor;

4. cererea nu este semnată ori este semnată de o persoană neîmputernicită de a o semna (art.170 alin.(1) lit.e) CPC RM);

5. cererea a fost depusă în numele persoanei interesate de către o persoană neîmputernicită de a porni și a susține procesul (art.170 alin.(1) lit.f) CPC RM). Spre exemplu, cererea de constatare a faptului care are valoare juridică a fost depusă de către avocat fără ca în mandat să fie prevăzut dreptul de a depune cererea în judecată;

6. la aceeași instanță sau la o alta se află în judecată un litigiu între aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeuri (art.170 alin.(1) lit.g) CPC RM);

7. reclamantul își retrage cererea înainte de emiterea încheierii privind intentarea procesului (art.170 alin.(1) lit.i) CPC RM).

Restituirea cererii de constatare a faptului care are valoare juridică nu exclude posibilitatea petiționarului de a se adresa în judecată pentru constatarea aceluiași fapt cu același obiect și același temei.

Cererile privind constatarea faptelor care au valoare juridică se impun cu taxă de stat. Potrivit art.3 lit.f) al Legii taxei de stat, nr.1216 din 13.12.1992, pentru cererile privitoare la cauzele cu procedură specială taxa de stat se achită în cuantum de 200% din unitatea convențională, adică 100 de lei.

Pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare. Pregătirea cauzei pentru dezbateri este o fază obligatorie pentru toate tipurile de cauze – atât cele judecate în ordinea procedurii contencioase, cât și cele judecate în ordinea procedurii necontencioase (inclusiv cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică).

Legițile speciale și generale ale pregătirii pentru dezbateri judiciare în cadrul cauzelor cu procedura specială sunt determinate de obiectul probațiunii, totalitatea probelor necesare, cercul persoanelor participante la examinarea acestor categorii de cauze, precum și de alte circumstanțe importante, necesare pentru o soluționare justă și rapidă [10].

Pregătirea cauzei de constatare a faptelor care au valoare juridică trebuie să aibă loc cu luarea în considerare a specificului unei sau altei categorii de cauze – faptul raporturilor de familie, faptul întreținerii persoanei, faptul recunoașterii paternității, faptul producerii unui accident etc. În încheierea judecătorului privind pregătirea cauzei pentru dezbaterile judiciare trebuie să fie indicate acțiuni concrete ce urmează a fi efectuate pe fiecare caz de constatare a unui sau altui fapt [11].

La această etapă petiționarul și persoanele interesate trebuie să prezinte probele care justifică poziția lor. Este foarte important ca la etapa pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare să fie prezentate probele care ulterior vor fi cercetate și evaluate în etapa dezbaterilor judiciare, ceea ce va asigura examinarea adecvată și în termen rezonabil a cauzei [12].

Considerăm că în cauzele examinate în ordinea procedurii speciale și, respectiv, în cazul constatării faptelor care au valoare juridică ar fi binevenit ca instanța de judecată să fie în drept să solicite din oficiu probe care ar proba existența faptului solicitat, precum și probele care sunt necesare examinării complete și juste a cauzei.

În același rând, considerăm oportună posibilitatea instanței de judecată de a solicita din oficiu prezentarea de către participanți a probelor. Aceasta din mai multe considerente. În primul rând, în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică nu există un litigiu. Astfel, prin solicitarea din oficiu a unor probe instanța de judecată nu va putea fi învinuită de părtinire; prin urmare, nici nu va încălca drepturile altor persoane prin solicitarea probelor care vor permite examinarea completă și justă a cauzei.

Dat fiind faptul că în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică nu există un litigiu, dar și a faptului că nu există parte adversă împotriva căreia s-ar porni procesul, suntem de părere că este necesar de a lărgi rolul diriguitor al instanței de judecată în cauzele examinate în ordinea procedurii speciale, prin includerea în legea procesuală a dreptului de a solicita din oficiu prezentarea de către participanți a probelor necesare examinării complete și juste a cauzei.

Constatarea faptului care are valoare juridică nu are drept scop soluționarea unui litigiu, scopul acestor cauze consistă în apărarea intereselor legitime ale persoanelor, interese ce nu sunt legate de vreun litigiu de drept. Astfel, posibilitatea instanței de judecată de a solicita probele necesare pentru o examinare completă și

justă a cauzei de constatare a faptelor care au valoare juridică ar contribui la îndeplinirea sarcinilor procesului civil prevăzute în art.4 CPC RM.

Un alt argument în favoarea includerii unei astfel de posibilități în legislația procesual civilă reprezintă faptul că posibilitatea solicitării din oficiu de către instanța de judecată a probelor necesare examinării complete și juste a cauzei este prevăzută în Codul administrativ al Republicii Moldova.

Astfel, Codul administrativ prevede că *pentru pregătirea dezbaterilor judiciare, judecătorul sau, în cazul instanței colegiale, judecătorul raportor solicită, la cerere sau din oficiu, probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ printr-o încheiere în care este stabilit termenul-limită de prezentare a acestora* [13].

Prin urmare, în procedura contenciosului administrativ, care este o procedură contencioasă, legiuitorul a prevăzut posibilitatea instanței de judecată de a solicita probe necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei.

Ținând cont de cele enunțate *supra*, propunem, cu titlu de *lege ferenda*, adăugarea unui alineat nou la art.280 CPC RM, și anume – alin.(2¹), care va avea următorul conținut: *În cadrul fazei de pregătire a cauzei de dezbateri judiciare instanța de judecată este în drept să solicite de la participanți probe necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei.*

Dezbaterile judiciare în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică

Dezbaterile judiciare reprezintă a treia fază obligatorie a unui proces civil. Importanța acestei faze rezultă în faptul că în această fază se examinează cauza în fond, cercetându-se toate argumentele și probele aduse de participanți. Faza dezbaterilor judiciare este obligatorie pentru toate tipurile de procedură – atât cele examinate în ordinea procedurilor contencioase, cât și cele examinate în ordinea procedurilor necontencioase, inclusiv pentru cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică.

Constatarea faptelor care au valoare juridică este indisolubil legată de regulile generale ale procedurii civile, este bazată pe principiile generale ale procesului civil, determinând ordinea examinării cauzelor.

În cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică, instanța soluționează și alte întrebări decât cele pe care le soluționează în ordinea procedurilor contencioase, și anume: au existat sau nu faptele a căror constatare se solicită?; aceste fapte au sau nu au valoare juridică?; sunt întrunite toate condițiile prevăzute la alin.(1) art.282 CPC RM?

În cadrul examinării cauzei în fond petiționarul și partea interesată dau explicații pe marginea cauzei examinate. În cazul în care în aceste tipuri de cauze participă și persoanele interesate, instanța de judecată trebuie să precizeze dacă persoanele interesate nu au intenția de a intenta un litigiu pe acest caz. Dacă aceste persoane au intenția de a intenta un litigiu, instanța de judecată este obligată să scoată cererea de pe rol în baza alin.(3) art.280 CPC RM. Instanța judecătorească va judeca cauza doar în limitele solicitărilor înaintate de petiționar; instanța de judecată în niciun caz nu are dreptul să depășească aceste limite sau să schimbe obiectul sau temeiul cererii.

Deliberarea și adoptarea hotărârii judecătorești în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică

Hotărârea judecătorească reprezintă un act de aplicare și realizare a dreptului. Hotărârile judecătorești reprezintă principalul act de dispoziție al instanțelor de judecată, bucurându-se de puterea lucrului judecat (*res judicata*).

Hotărârea judecătorească este un document ce confirmă faptul constatat, servește drept temei pentru înregistrarea, după caz, a faptului în organele respective, după rămânerea irevocabilă a hotărârii, fără a substitui documentele pe care aceste organe le eliberează [14].

Ordinea adoptării hotărârii pe cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică este la fel ca și în cazul procedurii în acțiune civilă. Hotărârea instanței de judecată în cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică are aceeași structură ca și hotărârile emise de către instanța de judecată pe cauzele din acțiune civilă. După conținutul său hotărârea este compusă din: partea introductivă, partea descriptivă, motivarea și partea dispozitivă.

În conformitate cu art.16 CPC RM, hotărârile definitive privind constatarea faptelor care au valoare juridică sunt obligatorii pentru organele care înregistrează asemenea fapte, iar neexecutarea nemotivată a hotărârii va atrage răspunderea prevăzută de Codul de procedură civilă și de alte legi.

Concluzii

Constatarea faptelor cu valoare juridică este principala categorie de pricini din cadrul procedurii speciale. Aceste tipuri de cauze sunt incompatibile cu litigiile de drept, de aceea dacă la depunerea cererii sau la examinarea cauzei se va constata un litigiu de drept, judecătorul va restitui cererea sau, respectiv, o va scoate de pe rol, printr-o încheiere, și va informa părțile despre dreptul lor de a se adresa în procedură contencioasă.

Codul de procedură civilă prevede la alin.(2) art.282 o listă de cauze pe care instanța le poate constata în ordine judiciară. Însă această listă nu este exhaustivă ci una exemplificativă, deoarece la lit.n) alin.(2) art.281 CPC RM se stipulează că instanța poate judeca cauzele în care i se cere să constate și alte fapte cu valoare juridică.

Procedura de examinare a cauzelor de constatare a faptelor care au valoare juridică este aceeași ca la examinarea cauzelor în acțiune civilă, însă cu luarea în calcul a art.280-285 CPC RM.

Referințe:

1. BELEI, E., BORȘ, A. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău, 2016, p.118.
2. КРЕЦУ, В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice. Seria „Științe juridice”*, 2005, nr.8, p.267.
3. BELEI, E., BORȘ, A. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău, 2016, p.122
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată, nr.4 din 07.07.2008. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2009, nr.4-5, pct.9.
5. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Râșcani) din 14.11.2017. Dosarul nr.2-3991/17.
6. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.17 din 05.04.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.142-148, art.277.
7. КРЕЦУ, В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe juridice”*, 2005, nr.8, p.273.
8. КРЕЦУ, В. Сущность особого производства и его признаки. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe juridice”*, 2005, nr.8, p.258.
9. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată, nr.4 din 07.07.2008. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2009, nr.4-5, pct.3.
10. CREȚU, V. Cu privire la pregătirea pentru dezbateri judiciare a cauzelor examinate în procedura specială. În: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr.10-12.
11. КРЕЦУ, В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe juridice”*, 2005, nr.8, p.283.
12. ВЫШКЕВИЧ, В. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству. В: *Судовы веснік*, 2009, №3, с.15.
13. Codul administrativ al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.309-320, art.466.
14. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134, art.415.

Date despre autori:

Igor COBAN, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: coban.igor@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1934-9352

Dionis BRÎNZĂ, master în drept; avocat stagiar în cadrul Cabinetului Avocatului „Cazacu Dumitru”.

E-mail: dionis.brinza95@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3428-5350

Prezentat la 18.03.2020